

Мергенов М.Б.

ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУДАГЫ ЭКОНОМИКАЛЫК МАСЕЛЕЛЕРИ

Мергенов М.Б.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ В МЕСТНОМ САМОУПРАВЛЕНИИ

Акыркы мезгилдерде өлкөнүн турмушунда бир топ социалдык-экономикалык жана саясий маанилүү өзгөрүүлөр болуп жатат. Мындай өзгөрүүлөр жергиликтүү башкаруу чөйрөсүн да өз ичине камтыйт. Өлкөнүн биринчи Конституция-сынын негизинде жана 1994-жылдын 18-августунда кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Президентинин “Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруунун реформасы жөнүндө” жарлыгынын нугунда, республикада жергиликтүү өз алдынча башкаруунун бекем пайдубалы түзүлгөн.

Жогоруда белгиленгендей, КРда мамлекеттик башкарууну децентрализациялоо жана жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү он беш жылдан ашуун мезгилден бери өзүнө абдан чоң көңүлдү буруп келет. Анткени, жергиликтүү өз алдынча башкаруу калкка жакыныраак, түшүнүктүүрөк болгон, күнүмдүк маанилүү маселелерди чечүүдө, демократиянын базалык деңгээли жана эл бийлигинин системасынын пайдубалы катары кызмат кылат да, жергиликтүү коомчулуктун мүчөлөрү үчүн байланышууга оңойураак болгон деңгээл болуп эсептелет.

“2010-жылга чейин Кыргыз Республикасында мамлекеттик башкарууну децентрализациялоо жана жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү” Улуттук стратегиясы жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүүнүн натыйжалуу ченемдик укуктук базасын түзүүгө, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын мамлекет тарабынан колдоого, мамлекеттик бийликтин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун милдеттерин жана функцияларын так бөлүштүрүү прогресстерине жетишүүгө жана жергиликтүү өз алдынча башкарууну демократиялык коомдук системанын негизине айлантууга багытталган.

“Кыргыз Республикасынын 2010-жылга чейин өнүгүүсүнүн комплекстүү негиздери” Улуттук стратегиясын ишке ашыруу калктын социалдык турмуш шарттарын жогорулатууда, эл бийлигинин системасын бекемдөөдө, жарандык коомдун консолидациясын жана адамдардын потенциалын жогорулатууда маанилүү милдеттерден болуп эсептелет.

Кийинки жылдарда мамлекеттик башкаруу системасын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына толугураак өткөрүп берүүгө багыт алынды. Коммуналдык менчик объекттери жана жергиликтүү инфраструктура өз алдынча башкаруу органдарына өткөрүлүп берилди. Бирок,

жергиликтүү бийликтердин айылдарды, шаарларды жана аймактарды комплекстүү өнүктүрүү боюнча мүмкүнчүлүктөрү каражаттардын жетишсиздиги, укуктардын жана иш милдеттеринин борбордук бийлик органдары менен дагы эле туура эмес бөлүштүрүлүшү, кызматкерлердин кесиптик даярдыгынын жетишсиздиги менен чектелүүдө.

Бул өз кезегинде аймактардагы экономикалык маселелердин көбөйүшүнө алып келет. Жер-жерлерде мамлекеттик кызмат көрсөтүү укуктарын жана жоопкерчиликтерди реалдуу өткөрүп берүү үчүн аларга өз бюджеттеринин киреше жана чыгаша бөлүктөрүн түзүү боюнча укуктар жана милдеттер менен чогуу тийиштүү материалдык жана каржылык ресурстарды да кошо толук өткөрүп берүү зарылчылыгы турат.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун экономикалык негиздерин эмнелер түзөт? Мына ушул маселерге кыскача анализ жасап көрөлү.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун экономикалык негизин жергиликтүү коомчулуктун аймагынын чегинде турган эмгектик жана табигый ресурстар (жер, анын казынасы, суу, токой, өсүмдүктөр жана жаныбарлар дүйнөсү), муниципалдык (коммуналдык) менчик, жергиликтүү коомчулуктардын, менчигинин түрүнө карабастан тийиштүү аймакта жайгашкан ишканалардын, уюмдардын жана мекемелердин башка кыймылдуу жана кыймылсыз мүлкү түзөт. Ал эми муниципалдык менчик-жергиликтүү өз алдынча башкаруунун экономикалык негизин түзгөн эң башкы булактардын бири.

Муниципалдык менчик төмөнкүлөрдөн турат:

- жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын, аларга караштуу ишканалардын имараттары, жабдуулары жана башка кыймылсыз мүлкү;
- билим берүү, саламаттыкты сактоо, маданият, спорт жана туризм объектери;
- турак-жай коммуналдык, ремонттоо курулуш жана транспорт чарбаларынын объектери, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишин камсыз кылууга зарыл болгон жабдуулар менен материалдар;
- тийиштүү аймакты тейлеген жана мамлекеттик, жеке менчикке таандык ишканаларга караштуу болбогон транспорт, энергетика, суу менен жабдуу, канализация курулуштары менен коммуникацияларынын тармактары жана инфраструктура объектери;

- жергиликтүү маанидеги көчөлөр, көпүрөлөр менен жолдор;

- токойлор жана айыл чарба жерлери, көлдөр, суу булактары жана жергиликтүү маанидеги пайдалуу кендер чыккан жерлер, эгерде алар мамлекеттик табигый ресурстардын тизмесине киргизилбеген болсо;

- жергиликтүү маанидеги тарых жана маданият эстеликтери;

- жер участкалары, анын ичинде чек аралардын тиешелүү долбоорлорунда каралган коммуналдык мүлктүн объектинде жайгашкан, ошондой эле өздөштүрүлө элек жерлер;

- бүткөрүлө элек курулуш объекттери;

- калкка кызмат көрсөтүү үчүн зарыл болгон башка объекттер ж.б.

Жогоруда аталган муниципалдык (коммуналдык) менчиктин түрлөрү өз кезегинде экономиканын негизин түптөйт.

Ал эми жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасын бекемдөөдө албетте, финансы маселеси талап кылынат.

Рынок экономикасына өтүүдө шаардык жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы-экономикалык проблемалары көп деле жардам талап кылбайт. Ал эми айыл деңгээлинде дээрлик бардык маселелер терең кийлигишүүлөрдү талап кылат. Алардын эң негизгилери аткаруучу органдардын функцияларын камсыздоо, жамааттарды социалдык-экономикалык өнүктүрүү, бюджеттик процесс практикасын өнүктүрүү, экономикалык жана финансылык өз алдынчалыкка багыттоо. Бүгүнкү күндө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары аларга жүктөлгөн функцияларды аткаруу үчүн жөн гана бухгалтердик эсеп-кысап менен чектелбестен, өз алдынча бюджеттин негизиндеги финансы иштерин пландаштыруусу зарыл.

Аймактардагы экономикалык маселелерди жөнгө салуу үчүн финансы негиздерин жана жергиликтүү бюджетти калыптандыруу максатында төмөнкү маселелерди сунуш кылабыз:

1. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы негиздери боюнча нормативдик укуктук базаны жакшыртуу;
2. Финансы системсын децентралдаштыруу;
3. Бюджеттер аралык карым-катнаштарды жакшыртуу;
4. Элди бюджеттик процессти башкарууга катыштыруу;
5. Баа, салыктар жана банк саясатынын механизмдерин жакшыртуу.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруудагы экономиканын негизин түзгөн булактардын дагы бири – бул салык саясаты.

Жергиликтүү салыктар – бул салыктар жергиликтүү өз алдынча башкарууга тиешелүү. Жергиликтүү башкаруу органдары өздөрүнүн чыгымдарын финансылык жактан каржылоо үчүн мыйзам ченемдүүлүк менен белгиленген чекте

аларды жөнгө салат. Эгерде, жергиликтүү бирикмелер дагы жогору салыктарды төлөөгө макулдук берсе, анда өз алдынча башкаруу органдары калкка дагы көбүрөөк кызмат суна алышат.

Бүгүнкү күндөгү экономикадагы өсүш коомдун шайкеш өнүгүүсү үчүн ресурстардын булагы болот. Жергиликтүү өз алдынча башкаруудагы жакшы башкаруу жана тийиштүү укуктук система өндүрүлгөн экономикалык жетишкендиктерди адилет бөлүштүрүүгө шарт түзүүчү процесстин негизги компоненттеринен болуп калат. Экономикадагы жеке секторду кеңейтүү калктын кирешелеринин жана иш менен камсыздалуусунун өсүшүнө негиз болот.

Учурдагы экономикалык системанын өтө татаалдыгын эске алып, экономиканын бардык механизмдеринин ырааттуу өнүгүүсүн камсыз кылуу максатында экономикалык теориянын илимий концепциясын иштеп чыгуу зарыл. Бул эмнеге багытталышы керек?

Биринчиден, реалдуу конкреттүү экономикалык абалда экономикалык өнүгүүнүн кайсы бир теориясы азыркы этаптагы өнүгүүнүн негизги агымын чагылдырат деп айтуу кыйын жана ушундай теориянын биринчи иреетте иш жүзүнө ашыруу жөндөмдүүлүгүнө ээ болуусу керек.

Экинчиден, көпчүлүк илимий мектептердин, экономикалык теориялардын өзүнүн рационалдык негизи бар, ошондуктан аны эске алып колдонуу керек.

Үчүнчүдөн, өндүрүш факторлорун жана алардын өндүрүш процессиндеги өз ара байланышынын математикалык түшүндүрмөсүн аныктоодо жана жыйынтыктарды чыгарууда бардык экономикалык өнүгүү теориялары бири-биринен эч кандай айырмаланбаш керек.

Төртүнчүдөн, экономикалык теориялар бири-биринен экономикалык идеологиясы боюнча айырмаланып турат.

Бешинчиден, экономикалык өнүгүүнү түшүндүрүүдө ар түрдүү экономикалык теориялардын элементтерин айкалыштырууда, илимий экономиканын анализин жасоодо жана актуалдуу проблемаларды чечүүдө илимий божомолдорду жана методологиялык жолдорду аныктоодо рационализмди стимулдаштырат. Ушундай жол менен гана бүгүнкү күндө керек болгон экономиканын ишеничтүү бекем илимий базасын негиздөөгө болот.

Азыркы учурда коом толук рыноктук экономиканы түзүү жолунда. Бул жол кыйын болгондуктан, аны кыска убакытта өтүү кыйын. Мындан сырткары өткөөл мезгил көпкө чейин созула тургандыгына байланыштуу бул мезгил ичинде экономика трансформациялык мүнөзгө ээ болуп илимий түрдө негизделиши үчүн “өткөөл экономика теориясы” керек. Бул теория илимий концепцияларга таянып, алардын керектүү жана баалуу жактарын алып кризисти жеңип өтүүгө жана өнүгүп өсүүгө жардам бериши керек.

Жыйынтыктап айтканда, экономиканын бардык тармактарынын негизин рынок шарттарынын талаптарына ылайык түптөөдө жана өнүктүрүүдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына бийликтин зарыл болгон бүт ыйгарым укуктарын толук өткөрүп берүү жана мамлекеттик колдоо көрсөтүү бүгүнкү саясаттын кечиктирилгис милдети болууга тийиш.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруунун азыркы абалы. – Бишкек. – 2002. – 1-чыгарылышы
2. “Кыргыз Республикасын 2010-жылга чейин өнүктүрүүнүн комплекстүү негизи”. Жалпы улуттук стратегия. – Бишкек. – 2002
3. Айылдардын жана поселкалык өз алдынча башкаруу органдарынын ассоциациясы. Тренинг модулдарынын жыйнагы. “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын потенциалын жогорулатуу”.
4. Кыргыз Республикасынын экономикасы. – Бишкек. - 2007